

УДК 338.1+330.1

JEL Classifications: D24; M21

ВІДТВОРЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Літвінов О.С., доцент, к.е.н.,

Одеський національний економічний університет

Анотація. В статті проаналізовано сутність поняття відтворення в економіці. Проблеми мікроекономічного відтворення прийнято розділяти на проблеми відтворення ресурсів (факторів виробництва) та відтворення економічних відносин. Визначено сутність економічного відтворення. Виявлено, що науковцями велику увагу приділено теоретичному аналізу всіх видів ресурсів за виключенням нематеріальних ресурсів і особливо інтелектуального капіталу підприємства. Розглянуто сутність та види нематеріальних ресурсів підприємства серед яких окремо розглянуто інтелектуальний капітал. Запропоновано визначення поняття відтворення інтелектуального капіталу підприємства, як безперервного процесу відновлення споживчих якостей інтелектуального капіталу підприємства. Втрата споживчих якостей інтелектуального капіталу підприємства відбувається в наслідок його морального зношування в результаті появи на ринку нової більш корисної інформації та загалом нових об'єктів нематеріальних ресурсів. Доведено, що без повного відтворення інтелектуального капіталу підприємства завдяки безперервному процесу його оновлення, неможливе відтворення й самої діяльності підприємства в сучасних умовах господарювання. Розроблено класифікацію відтворення інтелектуального капіталу за формою. Формами відтворення інтелектуального капіталу підприємства є натуральне, вартісне та відтворення споживчих якостей. Обґрунтовано першочергове значення відтворення споживчих якостей об'єктів інтелектуального капіталу підприємства. Відтворення інтелектуального капіталу підприємства в залежності від масштабу розділене на просте, розширене та звужене.

Доведено можливість відтворення у різних масштабах інтелектуального капіталу підприємства у різних формах.

Ключові слова: відтворення, нематеріальні ресурси, інтелектуальний капітал, масштаб відтворення, форми відтворення.

REPRODUCTION OF ENTERPRISES INTELLECTUAL CAPITAL

Litvinov Oleksandr, associate professor, candidate of economic sciences

Odesa national economic university

Summary. The article analyzes nature of the concept of reproduction in the economy. Problems of microeconomic reproduction are divided into problems reproduction resources (factors of production) and reproduction economic relations. Revealed that scientists paid great attention to the theoretical analysis of all resources except intangible. The essence and the types of intangible resources and proposed definition reproduction intangible resources of the enterprise as a continuous recovery of consumer qualities intangible resources of the company. The loss of consumer qualities intangible resources of the enterprise is a consequence of their moral deterioration as a result of market entry more useful intangible resources. The classification of intangible resources reproduction form. The forms of reproduction intangible resources of the enterprise is natural, in value and reproduction of consumer qualities. Proved paramount importance reproduction consumer qualities intangible resources of the company. Reproduction of intangible resources of the enterprise, depending on the scale is divided into simple, advanced and narrowed. The possibility of reproduction in different scales intangible resources of the enterprise in various forms.

Keywords: reproduction, intangible resources, intellectual capital, the forms of reproduction, the scale of reproduction.

Постановка проблеми. Відтворення є однією з тих категорій, над осмисленням яких людство дискутує протягом багатьох віків. Відтворення потребують як живі організми так і неживі елементи природи: кругообіг води,

повітряних мас, зміни дня і ночі, літа і зими. На відміну від біологічного відтворення життя на Землі, питання соціального відтворення стали предметом наукових дискусій відносно недавно. Економічне відтворення, як різновид соціального, визначається як постійно повторюваний процес відтворення всіх елементів економічної системи, а саме продуктивних сил, виробничих та економічних відносин, в їхній взаємообумовленості та взаємозапереченні. Економічне відтворення, таким чином, забезпечує відновлення виробництва та споживання як матеріальних благ, так і самих продуктивних сил і економічних відносин на постійній основі. Проблема визначення сутності відтворення інтелектуального капіталу підприємства і присвячена дана стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання мікроекономічного відтворення прийнято розділяти на питання відтворення ресурсів та економічних відносин. Серед ресурсів (факторів виробництва) науковцями велику увагу приділено аналізу умов відтворення трудових, матеріально-сировинних, фінансових та особливо матеріально-технічних ресурсів підприємства (основних засобів або фондів). Необхідність відтворення полягає в тому, що для здійснення процесу діяльності підприємству потрібні ресурси. Але ресурси підприємства в процесі виробництва зменшують свої споживчі якості, що призводить до необхідності їх відновлення.

Розглянемо два підходи до визначення відтворення ресурсів підприємства. Перший підхід передбачає визначення відтворення ресурсів, як характеристики обігу їх вартості. Так, О.В. Кленін під відтворення розуміє процес безперервного відшкодування вартості за рахунок амортизаційного фонду, їх оновлення на новій технічній, технологічній та програмній основі, а також зростання вартості основного капіталу за рахунок частини створеного додаткового продукту [1, с.8]. Також існує точка зору про те, що відтворення основних фондів – це постійне повторення і безперервне відновлення засобів праці в натуральній і вартісній формах [2, с.227]. Однак натуральне і вартісне відновлення не обов'язково призводять до відновлення споживчих якостей об'єкту дослідження.

Але кругообіг вартості лише виступає фінансовим забезпеченням процесу відтворення. В.О. Оваденко вважає відтворенням основних фондів багатостадійний постійно поновлюваним процесом заміни новими зразками застарілих та/або зношених основних засобів (або їх складових частин) із наступним відшкодуванням здійснених витрат [3, с.4]. Н.В. Кравчук під відтворенням засобів праці розуміє процес виконання робіт з перетворення, удосконалення, оновлення засобів праці, приведення їх у відповідність із новими вимогами, нормами та технічними умовами з метою підвищення рівня якості продукції та робіт з підтримання засобів в робочому стані, з метою зниження витрат на їх обслуговування [4, с.96]. Введення у визначення відтворення характеристик результату використання об'єктів відтворення (якість продукції, зниження витрат) є не доцільним, оскільки результати використання не розкривають сутності відтворення, а лише є його наслідками. Р.В. Сазонов відтворенням основних фондів вважає процес усунення морального та фізичного зносу основних фондів через загальну сукупність взаємопов'язаних та упорядкованих між собою відтворюваних відносин, що органічно взаємозалежать від параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища підприємств та умов його економічної діяльності на ринку на основі капітального ремонту, модернізації, модифікації або повної заміни працюючих основних фондів, що в кінцевому результаті призведе до підвищення соціально-економічної ефективності підприємства в цілому [5, с.323-325]. Н.В. Швець під відтворенням розуміє безперервний процес формування, забезпечення працездатного стану й розвитку основних засобів підприємства згідно з його стратегічними орієнтирами [6, с.13]. Працездатний стан об'єкта дослідження не обов'язково передбачає врахування його морального зносу, що є умовою процесу відтворення.

Невирішені складові загальної проблеми. Не зважаючи на здобутки економічної науки, деякі з реальних проявів багатоманітної сутності відтворення на мікрорівні економіки залишаються не дослідженими, а саме

недостатніми є дослідження теоретичних засад процесу відтворення інтелектуального капіталу підприємства.

Формулювання цілей статті. Завданням статті є розгляд сутності та класифікація видів відтворення нематеріальних ресурсів (далі НМР) та інтелектуального капіталу (далі ІК) підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважаючи, що під відтворенням слід розуміти процес відновлення споживчої вартості, пропонуємо власне його визначення. Відтворення – це безперервний процес відновлення споживчих якостей об'єкту дослідження. Безперервність процесу відновлення обумовлена безперервністю процесу зносу об'єкту дослідження. Відновлення передбачає оновлення існуючих або створення нових споживчих якостей з метою усунення зносу об'єкта дослідження.

Класики економічної науки дійшли висновків, що до факторів виробництва повинні входити не тільки ті фактори що мають матеріальне втілення, а й ті, що не можуть бути представлені у натурально-речовому вигляді. Спочатку були виділені так звані підприємницькі здібності під якими прийнято розуміти особисті здібності підприємця організовувати, управляти діяльністю підприємства. Також було здійснено висновок, що умовою відтворення підприємницьких здібностей є отримання прибутку, оскільки без отримання прибутку на рівні вищому за середній в економіці підприємець не має економічного стимулу до продовження підприємницької діяльності, принаймні в даній сфері. Але в сучасних умовах підприємницькі здібності неможна ототожнювати із нематеріальними ресурсами, оскільки власник підприємства частіш за все навіть не виконує особисто функції управління підприємством.

Розвиток промислової революції виявив інший реальний прояв факторів виробництва який останніми роками виходить на лідируючі позиції серед інших – інтелектуальну власність, яка згодом отримала назву інтелектуальний капітал або потенціал підприємства. На думку Д.А. Горового, аналіз ІК вітчизняних підприємств значно ускладнюється використанням у практичній

діяльності лише показників бухгалтерської і статистичної звітності, що обумовлює потребу в більш детальному їх вивченні [7, с.13].

ІК є складовою НМР підприємства. Під НМР розуміють такі умови, складові діяльності підприємства, які не мають матеріальної форми. Причому НМР не обов'язково повинні входити до капіталу, активів підприємства, є й такі, що не можуть бути захищені правом власності, а й, відповідно, не можуть бути частиною капіталу підприємства або його активів.

НМР за видами можна розділити на наступні групи: пов'язані із технологіями; пов'язані із користуванням природними ресурсами, майном та іншими правами; пов'язані із творчою діяльністю; пов'язані із комерційними позначеннями; пов'язані з комунікаційними відносинами; пов'язані із людським капіталом; пов'язані із репутацією. Можна вважати, що серед складових НМР до ІК можна віднести НМР, які пов'язані із людським капіталом, а також деякі частини інших складових, як контрольованих, так і неконтрольованих НМР [8, с.256].

Однією з основних ознак інтелектуального капіталу є його тісний взаємозв'язок із інформацією. Інформація стає не тільки необхідною ресурсною складовою діяльності підприємства, але й його продукцією. Найбільші корпорації світу отримують найбільші прибутки саме завдяки капіталізації інформаційних, або інтелектуальних складових своєї діяльності.

Особливості відтворення окремих видів ресурсів підприємства в першу чергу пов'язані із особливостями їх натурально-речового втілення. НМР, як і ІК за своєю сутністю не мають матеріально-речової форми, що й ускладнює осмислення процесу їх відтворення. Але ж НМР, як і будь-які інші види ресурсів необхідно відновлювати протягом часу, оскільки без цього вони із часом втрачають свої споживчі якості. В разі, якщо НМР не будуть відтворюватись підприємство не зможе відтворювати всі інші фактори виробництва й економічні відносини та не зможе здійснювати підприємницьку діяльність [9, с. 63].

Необхідність відтворення стосується всіх видів НМР, як контрольованих, наприклад, патентів, прав на користування майном, результатів творчої діяльності або комерційних позначень, так і неконтрольованих – комунікаційних відносин, інтелектуального капіталу та ділової репутації. В результаті аналізу сутності економічного відтворення було запропоновано визначення відтворення ІК підприємства. Під відтворенням ІК підприємства розуміється безперервний процес відновлення споживчих якостей ІК підприємства. Втрата споживчих якостей ІК відбувається в наслідок його морального зношування в результаті появи нової інформації [10, с. 53].

Розглянемо питання класифікації відтворення ІК в залежності від зміни обсягів, або за масштабами. Класичний підхід до питання встановлення масштабів відтворення передбачає виділення простого і розширеного відтворення. Просте відтворення передбачає відновлення об'єкту дослідження у незмінних масштабах, тоді як розширене відтворення передбачає відновлення у зростаючих масштабах. Але в сучасних умовах, особливо підчас кризових явищ, часто спостерігається звужене відтворення, в результаті якого відбувається зменшення обсягу споживчих якостей об'єкту дослідження. Таким чином, відтворення об'єктів ІК за масштабом поділяється на просте, розширене і звужене відтворення ІК. Просте відтворення передбачає відтворення в незмінних обсягах; розширене – відтворення в обсягах, які перевищують первісні; звужене – відтворення в обсягах, які є меншими ніж первісні.

Слід зазначити, що відтворення за різними формами (натуральне, вартісне та відтворення споживчих якостей) можуть мати різні масштаби відтворення. Наприклад, просте відтворення в натуральних або вартісних одиницях не обов'язково забезпечує просте економічне відтворення у одиницях споживчої вартості і навпаки, просте відтворення у одиницях споживчої вартості може забезпечувати розширене або звужене відтворення у натуральних та вартісних формах. В залежності від форми та масштабу відтворення ІК можна виділити на: просте, розширене та звужене натуральне відтворення;

просте, розширене та звужене вартісне відтворення; просте, розширене та звужене відтворення споживчої вартості.

Висновок або наукова новизна. Таким чином, в статті розглянуто сутність економічного відтворення та відтворення ІК підприємства. Розроблено класифікацію відтворення ІК за формою і масштабом. Подальшою перспективою дослідження є аналіз сутності та показників зносу ІК, розробка показників руху та ефективності відтворення ІК, розгляд стадій відтворення ІК та кількісних взаємозв'язків між різними формами і масштабами відтворення.

Перелік посилань

1. Кленін О.В. Вдосконалення механізму відтворення основного капіталу промислових підприємств: Автореф. дис. канд. екон. наук. 08.06.01 / О.В. Кленін. – Приазов. держ. техн. ун-т. – Маріуполь, 2006. – 20 с.
2. Кривенко К., Топішко І. Відтворення основних фондів // Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1. / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр "Академія", 2000. – С. 227.
3. Оваденко В.О. Підвищення ефективності використання та відтворення основних виробничих фондів підприємства (за матеріалами підприємств сільськогосподарського машинобудування України): Автореф. дис. канд. екон. наук. 08.06.01 / В.О. Оваденко. – КНЕУ: 2005. – 18 с.
4. Кравчук Н.В. Трактуння сутності поняття "відтворення засобів праці" для цілей бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] / Н.В. Кравчук // Вісник соціально-економічних досліджень. - 2014. - Вип. 2. - С. 92-97. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vsed_2014_2_17.pdf
5. Сазонов Р.В. Інноваційне відтворення основних фондів підприємств України [Електронний ресурс] / Р.В. Сазонов, О.В. Ширко, Т.М. Шпунт // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси . - 2014. - Вип. 11(2). - С. 322-329. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2014_11\(2\)_46.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2014_11(2)_46.pdf)
6. Швець Н.В. Організаційно-економічний механізм управління відтворенням основних засобів підприємства: Автореф. дис. канд. екон. наук. 08.06.01 / Н.В. Швець. – Нац. гірничий ун-т. – Дніпропетровськ, 2005. – 16 с.
7. Горовий Д.А. Економічна оцінка інтелектуальних ресурсів підприємства та механізм її реалізації [електронний ресурс] / Д.А. Горовий, Л.В. Лебедева // Научно-технический сборник «Комунальное хозяйство городов», 2010. - №92. – с. 287-294. – Режим доступу: <http://eprints.knate.edu.ua/16811/1/287-294.pdf>
8. Горовий Д.А. Роль та місце інформаційних ресурсів у діяльності підприємства / Д.А. Горовий // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2011. – Вип. 2. – С. 253 – 258.
9. Літвінов О.С. Відтворення нематеріальних ресурсів підприємства: сутність та види / О.С. Літвінов // Економіка та держава. – 2015. - №3. – с. 59-64.
10. Літвінов О.С. Знос та відтворення нематеріальних ресурсів підприємства / О.С. Літвінов // Економіст. – 2015. - №2. – с.51-55.